

ԾԱՂԻԿ Կը հրատարակուի Շաբաթ օրերը: — Հա-
տը 40 փարա:

Բաժանորդագիրն ԿԱՆԻՍԻԿ — Պոլսոյ համար տարե-
կան 45 դր: Վեցամսեայ 23 դր: Եռամսեայ 12 դր: —
Գաւառացի համար տարեկան 30 դր: Վեցամսեայ 26
դր: Եռամսեայ 14 դր:

Ուսանող համար տարեկան հինգ րուբլի: Ուրիշ եր-
կիրներու համար 12 ֆրանք:

Գաւառներէն դրոշմաթուղթ կ'ընդունուի:
Միայն երեք թիւ ապուրիկ կը զրկուի: Այնուհետեւ
բաժանորդագիրն չը վճարողը կը դադարի թերթ ընդու-
նելէ:

Նշանուցման տողը 2 դր:

40 փարա

ԾԱՂԻԿ

Լ Ր Ա Փ Ի Ր

Ազգային, Քաղաքական եւ Գրական

40 փարա

ԾԱՂԻԿ Ի վերաբերեալ ամէն գործի համար դիմել
Առ Տնօրէն-Հրատարակիչ ՅՈՎՆԱՆ Գ. ՓԱՆԱԳՈՇԵԱՆ
Պոլիս, Էսկի-Չաթիէ, Պէրպէրեան Տպարան

درعليه ده اسكي ضبطيه زقاغده بربريان مطبعه سنده
« زاغيك » غزته سى مديرى پالاقاشيان حوونان

HOVNAN PALACACHIAN

Directeur du journal arménien « Dzaghik »,
Rue Esski-Zabtié, Imprimerie N. Bérbérian
CONSTANTINOPLE

ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ — Ա. ՏԱՐԻ. ԹԻՒ 29

ՇԱԲԱԹ

30 ՄԱՐՏ 1894

ԵՊԱՐԳՈՍԱԿԱՆ ՊԱՇՏՈՆԱԳԻՐ

Երեւոյթի աւուր Թագլիմի Վիգայի մէջ
հրատարակուեցաւ և հինգշաբթի օր Ազգ.
Պատրիարքարանի հաղորդուեցաւ հետեւեալ
պաշտօնագիրն, զոր Բարձր. Մեծ-Եպարքոսն՝
21 շապան 1308 և 19 մարտ 1307 թուակա-
նաւ ուղղած է բոլոր կուսակալաց և ուղղակի
կեդրոնին իրաւասութեան ենթարկեալ գա-
ւառացի կառավարիչներուն:

« Հայոց Պատրիարքարանը՝ իւր կրօնական
առանձնաշնորհմանց յարատեւութեան պահ-
պանումը խնդրած լինելով, յետ քննութեանց
և խորհրդակցութեանց՝ որոշումներ տրուած
են հաստատելու համար նոյն Պատրիարքարա-
նին կայս. Պէրպէթով ունեցած առանձնաշնոր-
հումներն: Պատրիարքութեան Ֆէրմանի տը-
րամադրութեանց համաձայն, առաջնորդի մը
կամ եպիսկոպոսի մը պաշտօնակութեան և
աքսորուելու մասին եղած բողոքներու ստու-
գութիւնը մինչև որ Պատրիարքարանէն չհար-
ցաւ՝ պաշտօնակութիւնն և աքսորն ի գործ
չդրուիր: Ուստի յետ այսորիկ, ի բաց առեալ
անոնք որք ոճիրը գործուած պահուն ձեր-
բակաւուած են, միւս եպիսկոպոսաց և առաջ-
նորդաց համար վաղեմի դրութեան համա-
ձայն պէտք եղածն ի գործ պիտի դրուի:

« Եթէ պարտքի համար եկեղեցականաց
դատուին ու բանտարկուիլ հարկ լինի, իրենց
պատկանած Պատրիարքարանին կամ առաջ-
նորդարանին մէջ պիտի բանտարկուին, ինչ-
պէս ի վաղուց անտի կը լինէր: Երբ վարդա-
պետաց ու քահանայից պատժական գործե-
րու առթիւ Ատլիյէի դատարանաց առջեւ
հարցաքննուին ու դատուիլ հարկ լինի, հար-
ցաքննիչ դատաւորաց ու դատարանաց կողմէ
զրկուելիք կոչնագիրը՝ ի մայրաքաղաքիս Պատ-
րիարքարանին և ի գաւառս՝ առաջնորդարա-
նաց միջոցաւ պիտի հաղորդուի: Պատրիար-
քարանն ու առաջնորդարանք պարտաւոր պի-
տի լինին՝ այդ կոչնագիրն ստանալով՝ պա-
հանջուած եկեղեցականը անմիջապէս յանձնել
կառավարութեան: Եթէ այս պարտաւորու-
թիւն ի գործ չդրուի և կամ կոչնագիր ըստա-
ցող եկեղեցականը չհամակերպի գալու, յայն-
ժամ բնականաբար օրինաց տրամադրութեան
պիտի դիմուի: Մինչև որ յանցանքն հաստա-
տուելով պատիժն որոշուի, եկեղեցականք,
պարզ անհատներու գտնուած բանտը չդրուե-
լով, կառավարական պաշտօնատան մէջ իրենց
աստիճանին համապատասխանող սենեկի մը
մէջ պիտի պահուին: Եթէ հաստատուի թէ
յանցանք մը կամ օրինազանցութիւն մ'է, ու-
րով նոյն եկեղեցականին կրօնական աստիճա-
նըն առնուլ հարկ չէ, այդ պարագային մէջ
իրենց համար որոշեալ բանտարկութեան պա-
տիժը պիտի կրեն իրենց պատկանած Պատ-
րիարքարանին կամ առաջնորդարանին մէջ:
Եթէ եկեղեցականի մը դէմ եղած ամբաստա-

նութիւնն ոճիր մ'է, մինչև որ հաստատուի
և դատապարտուի, հարցաքննուելու համար
պիտի դրուի կառավարութեան պաշտօնա-
տան մէջ յատկացեալ սենեակը: Իսկ ոճիրն
հաստատուելէ, վճիռ մը արձակուելէ և կրօ-
նական աստիճանն առնուելէ յետոյ, ըստ օ-
րինի որոշեալ պատիժը պիտի կրէ հանրային
բանտերու մէջ: Եթէ Թուրքիոյ մէկ մասին
մէջ օրինապահութիւնն ու խաղաղութիւնը
գործնական կերպիւ խանգարուելուն համար
պաշարման վիճակ հրատարակուի, այդ տեղ-
ւոյն մէջ պատահած ոճիրներու հեղինակներն
առանց բացառութեան վիճուորական ատեան-
ներու առջեւ կը դատուին, մինչև որ վեր-
նան այն պատճառներն ու պարագայներն որք
տեղի տուած են պաշարման վիճակին: Սա-
կայն այդ դատերու միջոցին ևս զինուորա-
կան ատեանք՝ վարդապետաց ու քահանայից
համար վերոգրեալ դրութեան պիտի հետե-
ւին:

Պատժական Դատաւարութեան Օրինաց
գործադրութեան դրուելէն ի վեր, պատժա-
կան գործերու պատճառաւ վկայութեան ե-
կող եկեղեցականք պարզ անհատներու պէս
երգում ընելու կը դժկամակէին, պարագայ
մը որ դատաւարութեան գործը կը դժուա-
րացնէր: Արդ, պատրաստուած օրինական
մասնաւոր տրամադրութեան մը համաձայն,
թէ՛ քաղաքային և թէ՛ պատժական դատե-
րու առթիւ երբ եկեղեցականի մը երգում ընե-
լլն հարկ դատուի, յայնժամ իւր ծէսին հա-
մաձայն սպտականած Պատրիարքարանին կամ
առաջնորդարանին մէջ պիտի կատարէ եր-
գումը:

Ի վաղուց անտի, պատկառութեան և
պատկի լուծման վերաբերող խնդիրներէ ծա-
գած պարէնի (Նաճագա) դատերն աստ՝ Պատ-
րիարքարանին, և ի գաւառս՝ Առաջնորդարա-
նաց մէջ կը տեսնուին: Այս վաղեմի սովորու-
թիւն այսուհետեւ ևս պիտի յարգուի և պա-
րէնի քանակութիւնն որոշուլ մասին թէ՛
Պատրիարքարանի և թէ՛ ի գաւառս առաջ-
նորդարանաց կողմէ տրուած որոշումներն
կամ վճառագրերն, վճառագրոց գործադիր պաշ-
տօնէից կողմէ՝ ինչպէս որ ի վաղուց անտի կը
լինի՝ պիտի գործադրուին մինչև որ այն անձն
որ պարէնը պիտի վճարէ, ու է բողոք մը
ընէ: Եթէ վճառագրոց գործադրութեան պա-
հուն՝ առարկող լինի թէ պարէնի քանակու-
թիւնն աւելի որոշուած է և այդ պատճառաւ
անկարող է վճարել զայն, այդ բողոքներու քըն-
նութիւնը յետ այսորիկ պիտի յանձնուի Պատ-
րիարքարանի, որուն կողմէ՝ պարէնի քանա-
կութեան բարեփոխման կամ նախապէս որոշ-
եալ քանակութեան վերահաստատման մասին
տրուած վերջնական որոշումը՝ վճառագրոց
գործադիր պաշտօնէից կողմէ պիտի գործադ-
րուին, առանց ու է բողոք նկատողութեան
առնուելու: Այս առթիւ ուրիշ կարգի պար-

տականներու նկատմամբ ի գործ դրուած օ-
րինական տրամադրութեանց համաձայն պի-
տի շարժուի: Այս մասին Ատլիյէի դատարա-
նաց հրահանգ և Շէրիի դատարանաց ալ տե-
ղեկութիւն պիտի տրուի:

Ի վաղուց անտի ի գործ դրուած դրու-
թեան համաձայն, յետ այսորիկ ևս Շէրիի
դատարանաց առջեւ տեսնուած ժառանգական
դատերու պահուն՝ ժառանգորդներու համար
Պատրիարքարանէն տեղեկութիւն պիտի ու-
ղուի:

Ազգութեանց, վարժարանաց և հասա-
րակութեան յատուկ այլ հաստատութեանց
կառուցման, նորոգութեան ու յանձնաձման
համար ամէն անհատի կողմէ հաճութեամբ
տրուելիք նպաստներու համար ի վաղուց ան-
տի թէ՛ եւ բան մը չըսուիր, սակայն այդ
պատրուակաւ առանց արտօնութեան տոմ-
սակ տպագրելով ժողովուրդէն դրամ հաւա-
քելն հակառակ է կայս. կառավարութեան
կողմէ որոշեալ կանոնաց. հարկ է որ այդ մի-
ջոցաւ ժողովուրդէն հաւաքեալ դրամներու
մասին կառավարութիւնը տեղեկութիւն ու-
նենայ: Հետեւաբար, ինչպէս միւս հասարա-
կութեանց պետերն, Հայոց կրօնական պետե-
րն ևս երբ բարենպաստի հաստատութեանց
կառուցման, նորոգութեան և յանձնաձման
համար տոմսակներու միջոցաւ ժողովուրդէն
դրամ հաւաքել ուղին, կայս. կառավարու-
թեան արտօնութիւն պիտի խնդրեն, յայտ-
նելով պատճառն ու հաւաքելի դրամին քա-
նակութիւնն, և խնդրուած արտօնութիւնն
ըստ այնմ պիտի տրուի:

Սահմանադրութեան 46րդ յօդուածն, որ
կը վերաբերի Տնտեսական Խորհրդոյ պարտա-
կանութեանց, բացորոշապէս կը տրամադրէ
թէ Պոլսոյ ու չրջակայից մէջ եկեղեցի, վար-
ժարան և այդ կարգի կրօնական հաստատու-
թիւնք պէտք է որ Տնտեսական Խորհրդոյ
գլխավորութեամբ և Գաղաքական Ժողովոյ հա-
ճութեամբ կառուցուին ու նորոգուին: Նոյն-
պէս 1272 տարւոյն հրատարակեալ բարենո-
րոգմանց Ֆէրմանն եւս կը տրամադրէ որ ե-
կեղեցեաց, հիւանդանոցաց, վարժարանաց և
գերեզմանատանց ի նորոյ շինութեան համար
պէտք է որ Պատրիարքոսն և կամ հասարա-
կութեանց մետրապօլիտը Բ. Դոնէն արտօնու-
թիւն խնդրեն, և եթէ քաղաքային արգելիչ
պատճառ մը չըլլայ, կայսերական արտօնու-
թիւն տրուի: Արդ, ի գաւառս գտնուող ա-
ռաջնորդաց և մանաւանդ Երուսաղեմայ Պատ-
րիարքութեան և Կիլիկիոյ ու Աղթամարայ
Կաթողիկոսութեանց՝ իրենց կրօնական իրա-
ւասութեանց չրջանակներու մէջ գտնուած
տեղերու համար իրենց խնդրագրերն մինչև
ցարդ ընդունուած լինելով, յետ այսորիկ ևս
այս դրութիւն պիտի յարգուի: Պոլսոյ Պատ-
րիարքութեան պատկանեալ տեղերու մէջ
հասարակութեան անհատներու կողմէ եթէ

այդ կարգի խնդիրներ մատուցուին, Պատ-
րիարքարանի կարծիքը հարցուելով, առնուե-
լիք պատասխանին վրայ պէտք եղած գործո-
ղութիւնք պիտի կատարուին:

Վերոգրեալ որոշմունք նախարարաց Խոր-
հըրդոյ կողմէ ընդունուելով, վաւերացած են
կայս. Իրատելով: Այս որոշմունքը Արդարու-
թեան և Կրօնական գործոց նախարարու-
թեան միջոցաւ հաղորդուած են Հայոց Պատ-
րիարքարանին և նոյնպէս տեղեկութիւն տըր-
ուած է որոց որ անկ է: Ուստի կը յանձնա-
րարուի որ Զեր իրաւասութեան ներքեւ
գտնուած նահանգին ու չընկալից մէջ եւս
ի վերեւ բացատրեալ խնդրոց վերաբերեալ
գործողութիւններն վերոյիշեալ որոշմանց հա-
մաձայն կատարելու ջանադիր լինիք, և այլն:

ՊԱՏՐԻԱՐԺԱԿԱՆ ԿՈՆԴԱԿ

Այս կիրակի օր մայրաքաղաքիս եկեղեցեաց
մէջ կարդացուած Պատրիարքական Կոնդակի
համառօտ պատճէնն է հետեւեալը.

« Գիտութիւն լիցի Զեղ ամենեցուն սիրե-
լեաց ի Քրիստոս, թէ՛ որք միանգամ եկե-
ղեցական Սուրբ կարգի կոչեցան, ոչ այլ ևս
սովորական մարդիկ են, այլ Յիսուսի Քրիս-
տոսի Տեառն մերոյ յատկացեալ սեպհական
պաշտօնեայք, որ կը մշտնջենաւորեն ի վերայ
աշխարհի նորա յաւիտեական քահանայու-
թիւնն, այսինքն կ'ուսուցանեն և շնորհք կը
բաշխեն հաւատացելոց՝ արարողութեամբ
Սուրբ Խորհրդոց:

« Ոչ անխորհուրդ յանդգնութեամբ կա-
րելի է ումեք մատչել քահանայութեան ա-
հաւոր Սուրբ կարգին, և ոչ թերահաւատու-
թեամբ և աշխարհասիրական խորհուրդներով
ընկալեալ կարգը թողուլ և դատալիք ի բաց
եղանել, զի ուխտաւորութիւն անջնջլի,
դաշնագրութիւն անխզլի և ծառայութիւն
անսկսելի է հաստատեալ ընդ մէջ Աս-
տուծոյ և հաւատացելոց:

Սուրբ կարգին հաստատման և անխախ-
տութեան հեղինակն և կատարիչն նոյն ինքն
ամենասուրբ Հոգի Աստուծոյ է, որ զիջանե-
լով ժողովրդեան ջերմեանդն պաղատանաց,
հաճելով եկեղեցական ուխտին խնդրուածոց
և փառաքանաց, ի ձեռն եպիսկոպոսին կը հը-
րաւիրէ և կը հաստատէ զարժանաւորսն ի
գործ պաշտաման:

« Որ ոք այսպէս անգամ մը այս հոգեւոր
վիճակին կը կոչուի և կ'օծուի, աստիճան մը
դադրելով հասարակաց անդամ լինելէ՝ գլխո-
վին կը պատկանի հոգեւոր իշխանութեան:
Թէպէտ և հնազանդութեան և հպատակու-
թեան կողմանէ օրինաւոր իշխանութեան և
պետութեան անդամ է, և իւր հաւատար-
մութեան գործերով օրինակ պիտի տայ ժո-
ղովրդեան, Կայսերն Կայսեր տալու՝ աւետա-
րանական հրամանին, սակայն պաշտօնեայ
և գործակալ չ'իրնար լինիլ աշխարհական
գործոց, այլ միայն և միայն պաշտօնեայ աս-
տուածային Սուրբ Խորհրդոց: Ասոր համար է
որ պետութիւնք քաղաքային կենաց յատուկ
պարտքերէ և ենթարկութիւններէ ազատ կը
ճանաչեն զկարգաւորը:

« Վերջին ժամանակներս Մամրէ վար-
դապետ Պէնլեան անունով մի կրօնաւոր ան-
տեսելով իւր հոգեւոր կարգին յատուկ այս
կանոնական պատշաճութիւններն, հակառակ
քանիցս իրեն արուած խրատուց և ազդարա-
րութեանց, յամառեցաւ յարատեւել յայնպիսի

ընթացս, որ գլխովին անպատեհ էին իւր հո-
գեւոր աստիճանին: Երբոր կարեւոր բարե-
խառնութեամբ և սիրաշահելով ի գործ դը-
րուած նախկին միջոցներն, խրատ և ազդա-
րարութիւն բաւական չեղան զինքն զգաստա-
ցընելու, հարկ էր կանոնական ապաշխարու-
թեան ենթարկելու համար վանք մը զրկել
րստ սովորութեան: Սակայն ի վերայ ընդ եր-
կար համբերութեան և երկայնմտութեան
մերոյ, փոխանակ զիջանելու և հնազանդելու
մեր հոգեւոր անօրէնութեան, շարունակեց
անաստել, և յայտարարութիւն յղեց, թէ
լքած է բովորովին կրօնաւորութեան կարգն
և հետեւապէս չ'ընդունիր այլ ևս իւր վրայ
Պատրիարքարանիս հոգեւոր իրաւասութիւնը:

Փափաքելի էր արդարեւ, որ գայր ան-
ճամբ ներկայանայր, և շնորհք ունենար լսե-
լու և իմանալու աստուածային ահաւոր բար-
կութիւնը, որ դատալիք և անուխտապահ հո-
գեւորականի վրայ սպառնացեալ կը մնայ թէ՛
յայսմ աշխարհի և թէ՛ ի հանդերձելումն, և
սթափելով հրաժարէր ի քստմանի յանդգնու-
թենէ մեղաց կարգուարացութեան. սակայն
չ'իտնարհեցաւ, զանազան աղքատարութիւնք
իսկ չ'զօրեցին, կարգապահութեան կանոնաց
համեմատ, մեր ներկայութեան բերելու զին-
քն: Ուստի ցաւ ի սիրտ ի բացուստ ակամայ
լսելով զիւր մեղաւարտ յայտարարութիւն,
պարտաւորեցայ ծանուցանել բոլոր եկեղեց-
եաց՝ որ ընդ իմով հոգեւոր իշխանութեամբ,
թէ վերոյիշեալ Մամրէ վարդապետ Պէնլեան
ոչ ևս է կարգաւոր, այլ սոսկական մի աշ-
խարհական, մերժեալ և ընկեցեալ ի բաց ի
կարգէ քահանայութեան և կրօնաւորութեան,
յայսմ հետէ ըստ իւր նախկին անուան ի վի-
ճակին սոսկ Ալիքսան Պէնլեան է: Հոգեւոր
կարգի պատիւ և շուք յաւիտեան զլացուած
է իրեն, զի ինքն ինքեան զլացաւ հոգեւոր
կարգին վիճակն և ծառայութիւն: Այսուհե-
տեւ լոկ մարդ աշխարհի է, բայց ոչ որպէս
առ հասարակ ամենայն քրիստոնէսց արժանի
Սուրբ Խորհրդոց և շնորհարեր արարողու-
թեանց, այլ ցկեանս սաղախարող վիճակ մը
միայն կը տիրէ իւր վրայ, և որում զլանալի
են միշտ ի խորհրդոց եկեղեցոյ՝ պսակ ա-
մուսնութեան և մասնակցութիւն Սրբոյ Հա-
ղորդութեան. իսկ երբ կը զլնայ, ապաշխա-
րութեան գործոյն նայելով յետին թոշակին
միայն կրնայ արժանաւորիլ, ըստ հաստա-
տեալ կանոնաց Սուրբ եկեղեցոյ:

ԹՈՒԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ Նոր Դատադիրք. Տեսա-
կան և Գործնական. Աշխատակրեաց Յ. Գ.
Փալաքաշեան. Մանկավարժական նոր և դիւ-
րուոյց եղանակաւ և պարզ ու գիւրդմունքի
առաջնորդութեամբ պատրաստուած. կը բաժ-
նուի երեք մասերու:

ՄԱՍՆ Ա. — Չորս գործողութիւն մարդը
թուոց, 650 ի մօտ հրահանգներով և գործ-
նական խնդիրներով: Բ. տղապարտութիւն բա-
րեւիթեալ և ճօնացեալ:

ՄԱՍՆ Բ. — Չափք, կշիռք և դրամք.
Տասնորդական կոտորակք. Յատկութիւնք
թուոց. Հասարակ կոտորակք. Թուրքիոյ հին
և նոր չափուց և կշռոց բազմատեսակութիւն.
Նոյն չափուց և կշռոց գինեւորն բազմատու-
թիւնը. մօտ 500 հրահանգք և գործնական
խնդիրք. Աղիւսակք:

ՄԱՍՆ Գ. — (Մամլոյ ներքեւ)
Կեդրոնաւորելին է Ուղուն Չարչը-պալը
թիւ 402, Փորագրիչ Երուանդ Էփ. Փալա-
քաշեանի խանութը:

ՆԱՄՈՒԿ ԱՌԻՄԱԳԻՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, 25 Մարտ 1891. — Տեղական
թերթի մը մէջ կարդացի թէ Էջմիածնայ Գէ-
որգեան ճեմարանի բարձրագոյն կարգի ու-
սանողք խմբովին արձակուեր են անհասկա-
նալի հրամանաւն Մակար Սրբազանի: Նոյն
թերթը կը յաւելուր թէ այս յանկարծական
արձակման շարժառիթը գաղտնի կը պահուի
Վեհարանի և մամլոյ մէջ, թէ Էջմիածնայ
պաշտօնաթերթը որ ստէպ իւր էջեր կը նը-
ուիրէ անհամ թարգմանածոյ յօդուածներու,
կոնդակներու, օրհնութեան գրքերու, արձա-
նագրութեանց, տող մը իսկ չէ գրած այս
մասին: Անկարելի է ըսել թէ ի՞նչպիսի դար-
մանօք ու ցաւօք համակեցայ, երբ այսքան
տարիներէ վերջը զաւակիս դարձին սպասե-
լու պահուս յանկարծ վերոյիշեալ լուրը կար-
գացի: Ծառ քիչեր գիտեն թէ ի՞նչ է ուսա-
նողի կեանքը, մանաւանդ օտար երկրի մէջ
ուր ո՛չ ազգական, ո՛չ բարեկամ ունի: Ո՛ր
պիտի գիմեն, ի՞նչ պիտի ընեն օտարերկրացի
աշակերտք. ո՞վ է պատասխանատու այս ար-
տաւոց արտաքսման ցաւալի հետեւանաց:
Կարգաւոր սոյն շարայուչ լուրն, անմիջապէս
հեռագիր քաշեցի. բայց պատասխան չառնե-
լով շուտաւ մնացել եմ, որով զիմեմ, ի՞նչ
ընեմ: Որքան ալ ծանր լինի աշակերտաց
գործած յանցանքը, ութսունամեկն ծերուն-
ւոյ մը քով գոնէ քիչ մը ներողութիւն զըտ-
նուելու չէ՞ր:

Հաստատապէս համոզուած եմ թէ Ս. Պա-
տրիարք Հօր նուիրական պարտքն էր հե-
ռագրաւ տեղեկութիւն խնդրել Էջմիածնէն
այս խնդրոյ մասին, և եթէ ստացէ է ինչ որ
գրուեցաւ, յիշեցնել թէ նոյն ինքն աշխարհի
Փրկիչն իւր անձին իսկ օրինակաւ ներողու-
թիւն քարոզեց ամենադառն պարագայներու
մէջ իսկ, թէ որքան ալ մեծ ըլլայ ուսանո-
ղաց յանցանքը (չըջած զրոյցներուն նայելով
այնքան փոքր է ընդհակառակը որ կարելի է
ըսել թէ բնաւ չը կայ), կատարեալ անգթու-
թիւն է արտաքսել զանոնք որք այսքան տա-
րիներէ ի վեր յոգնաջան աշխատութենէ վեր-
ջը, հասեալ ի ծայր ասպարիզին՝ պիտի ա-
ւարտէին դպրոցական շրջանը և պիտի դառ-
նային ի ծոց իրենց ծնողաց որք կարօտով
կ'սպասեն:

ՎՇՏԱԿԻՐ ՀԱՅՐ ՄԸ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԱՌԻԿԵԱՆ ՄԵՐ. ՄԻՋԲԱՆ ԷՅԵՆՏԻԻ

1. Ընդարձակ բառարան. Տաճկ. Հայ.
Գաղղ. Կը պարունակէ տաւաւել քան 24,000
բառ: Կազմեալի գինն է 25 դր:

2. Մուսլիմի իմեա. Կը պարունակէ զա-
նազան մուրհակներ, պայմանագրեր, խնդ-
րագրեր և այլ պաշտօնական և ոչ պաշտօնա-
նական գրութեանց նմուշներ: 5 դր:

3. Թաքալիգաքի Միւնեաք. Կը պարու-
նակէ պաշտօնական և ոչ պաշտօնական դը-
րութեանց հրահանգներ 3 դր:

4. Նուսքլար Մէմուաք. Հաւաքածոյ
ամենաընտիր գործնական ձառեքու: 4 դր:

5. Մուսլիմի Թէքնէմէ Էդ Ֆրանսէվի պէ-
քիւրի: Գաղիերէնէ թուրքերէն թարգմա-
նութեան եղանակը կ'ուսուցանէ: 60 ժր:

Սոյն գրեանք կը զրկուին նաև դաւառ-
ներն թղթագրօլի փոխարէն առանց ո և է
ծախս պահանջուելու: Նամակներն ուղղել
Պօլիս Մէրճան Չարչը Գումըր խան, թիւ 8
սենեակը: Կը գտնուին նաև Ուղուն Չարչը
պալը. թիւ 402, Փալաքաշեան Փորագրա-
տունը:

ԽՈՐՀՈՒՐԴ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ

(Շար. Գախարհ բուհ)

11.

Սրբազործութիւնն սկսելէն յառաջ սարկաւազն կ'աղաղակէ. « Զգրուես, զգրուես, ամենայն իմաստութեամբ և զգուշութեամբ »: Թէպէտեւ ասկէ յառաջ ալ երախայք, ապաշխարողք եւ որք ոչ են կարող հաղորդիլ՝ եկեղեցիէն կ'արտաքսուին, այնու ամենայնիւ այս տեղ զգուշութիւնը կը կրկնապատկէ՝ սրբազործութեան մօտենալուն պատճառաւ և կը պատուիրէ դռնապաններուն՝ դռներն զգուշութեամբ հսկել և չթողուլ օտար ոք այդ միջոցին ներս մտնել: Այս էր ամենէն հին սովորութիւնը. բայց հետզհետէ՝ որպէս զի մարդիկ չ'ստիպուին պաշտամանց ժամանակ եկեղեցւոյ դուռը կամ դռի թիւ կայնիլ կամ վերը յիշուած չարեաց տեղի տալ, և որպէս զի միանգամայն խորհրդաւոր արարողութիւնն անարժանից տեսութենէն ծածկուի, Յոյնք խորանի առջեւ դռներ հնարեցին, և սրբազործութենէ յառաջ, երբ սարկաւազն կ'ասէր « Մի ոք յերախայց » կամ « առ դրուես ելէք » և « Զգրուես », սեղանի դռները կը փակէին և կը պահէին փոխանակ եկեղեցւոյ դռներն: Երեւի սկիզբներն Հայոց մէջ ալ այս տեսակ խորանի դռներ կային, ինչպէս որ մեր հին պատարագամատոյցն Զդրուեսէն յետ՝ կը պատուիրէ. « Եւ փակին դռներ խորանին (1) »: Զիարդ և իցէ, ներկայ պարագայից մէջ այդ տեսակ զգուշութիւններ իրենց բառական նշանակութեամբք աւելորդ կը համարուին. բայց մենք կրնանք նախնին Եկեղեցւոյ սովորութիւնները միշտ անփոփոխ պահել և անոնցմէ օգտակար խորհրդածութեանց պըտուղներ քաղել: Օրինակի համար. թէպէտ և մենք այլ եւս նիւթական դռները պահելու զգուշութեան պէտքը չենք զգար, սարկաւազի այդ ազդարարութիւնը կրնանք նկատել իրրեւ հրաւէր՝ մեր մոտաց և սրտի դռները զգուշութեամբ պահելու, որ օտար և անվայել խորհուրդներ այն տեղ մուտ չըզտնեն: Եւ այս խորհրդաւոր մեկնութիւնը շատ լաւ կը յարմարի սարկաւազի յաջորդ ծանուցման թէ՝ « ի վեր ընծայեցուցէք զմիտս ձեր աստուածային երկիւղիւ », որ և յետոյ կը պատուիրէ գոհանալ զճեառնէ բոլորով սրտի: Այս համառօտ ազդարարութիւնները կը լինին, որպէս զի ժողովուրդը գիտնայ թէ այս ինչ միջոցին քահանայն ինչ կ'աղօթէ ի ծածուկ և անոր հետ աղօթակից լինի. ինչպէս մինչ ժողովուրդը պատուէր կ'ստանայ գոհանալ զճեառնէ, քահանայն ի ծածուկ կը գոհանայ յԱստուծոյ իւր անբաւ մարդասիրութեան համար որով բանն յաւիտենական, « որում ոչն հանդուրժէին առաջի կալ զուարթնոցն ջոկք », մարդացաւ եւ մեզ իրաւունք տուաւ հրեշտակաց պաշտօնակից լինել, և մինչ նոքա ի յերկինս առաջի Աստուծոյ մշտնջենապէս սուրբ, սուրբ, սուրբ կը գոչեն, մենք եւս աստէն անոնց հետ միանալով մեր Փրկիչին և Աստուծոյն, որ հանդերձեալ է այժմ իւր սուրբ Մարմնով մեր մէջ ներկայ գտնուիլ, նոյն սրբերութիւնը կը մատուցանեմք: Մինչ ժողովուրդը Սուրբ սուրբ կ'երգէ,

(1) Հայոց վանական եկեղեցեաց ժամատուր թերեւս հին ժամանակ մի այսպիսի պիտանութիւն ունէր, բայց Բողոքական կաթողիկոսի ժամատան նկարագրութիւնն բաւական տարբեր է ներկայ եղածներէն. Պատմ. էջ 402 3:

քահանայն սրբազործութեան մեծ աղօթքը կ'սկսի, և նախ պարզ և համառօտ կերպիւ կը յիշէ: Աստուծոյ բարերարութիւնն առ ազգւոյ մարդկան որ անդէն ի նախնու մի գանազան ստուերական պատարագներով՝ զանկեալ մարդն սփոխեց ու մխիթարեց, մինչեւ « ի վախճան աւուրցս այսոցիկ » փրկութիւնը բովանդակապէս կատարեց զենամբ երկնաւոր Գառին, որ մեզ համար մարմնացաւ և իւր փառաւորեալ Մարմնոյ և Արեան հաղորդ լինելու միջոց մը հաստատեց ի ձեռն այս սուրբ Խորհրդոյ: Յետոյ կ'արտասանէ հաստատութեան խօսքերն (Առէք, կերէք, և այլն) որ Պատարագի ամենէն էական մասն կը կազմեն, առանց որոյ Պատարագն ու է վաւերութիւն չի կրնար ունենալ: Ըստ պատուիրանի Տեառն թէ « զայս արասցիք առ իմոյ յիշատակի », Քրիստոսի կենսաբեր տնօրէնութիւնները յիշատակելով՝ կը մատուցանէ Ս. Պատարագն առ Հայր ասելով. « Եւ զՔոյս ի Քոյոց » և այլն: Մինչև ցայս վայր սրբազործութեան բուն նպատակն և դիտաւորութիւնն յայտնեցինք. իւր օրինակի համեմատ եւ իւր հաստատութեան խօսքերով հացն ու զինին յատկացուցինք « ի խորհրդականութիւն Մարմնոյ և Արեան նորա, և թէպէտ վստահ ենք Քրիստոսի խոստման վերայ, բայց և այնպէս կը խնդրեմք որ չըլլայ թէ մեր անարժանութեամբն արգելք լինիք Հոգւոյն Սրբոյ ներգործութեան, այլ մեր մեղքերն անտես առնելով՝ օրհնէ և ճշմարտապէս կատարէ զոր ինչ խոստացած է Քրիստոս: « Որպէս զի եղիցի սա (Սրբութիւնը) մեզ մերձեցեցոցս յանգատապարտութիւն, ի քաւութիւն և ի թողութիւն մեղաց »: Այս աղօթքը մեզ կ'ուսուցանէ որ մինչև իսկ ամենէն երաշխաւորեալ իրաւունքը զոր ստացած լինինք յԱստուծոյ՝ իրրեւ մեր բուն սեփականութիւն և արժանիք նկատելու չենք, այլ միշտ իրրեւ Աստուծոյ անմիջական ողորմութիւն, զոր ամեն անգամ թախանձելով և աղաչելով պիտի ընդունիմք ի յերկնոստ: Այս աղօթքէն յետ սրբազործութիւնը կատարեալ կը համարի մեր եկեղեցին եւ կը հաւատայ թէ Քրիստոսի պատուական Մարմին և Արեւն հեծաւապէս ներկայ է Սեղանի վերայ. ուստի և մեր Պատարագամատոյցն կը պատուիրէ քահանային « մի՛ այսուհետեւ բարձրագոյն քան զԸնծայսն զճեառն իւր տարածել, այլ խոնարհագոյն, և գաշտն ի նոյն յառեալ աղօթել »:

12.

Պատարագին ասկէ յետ կ'սկսի եկեղեցւոյ բարեխօսութեան մեծ աղօթքը յորում յաստուածային ներկայութեան Քրիստոսի ի վերայ սրբոյ Սեղանոյ՝ աշխարհիս զանազան պարագայից և մասնաւորապէս եկեղեցւոյ և նորա պաշտօնէից և ընդհանուր հաւատացելոց համար կ'աղօթէ. նաև վստահ ի Քրիստոս ննջեցելոց՝ նախահորց, հայրապետաց, մարդարէից, առաքելոց և այլն: Մեր (որով և նախկին) եկեղեցւոյ վարդապետութեանց նշանաւոր կէտերէն մին է՝ որ Յաղթական եկեղեցւոյ (մեզմէ բաժնուած սրբոց և հաւատով ննջեցելոց) հետ սերտ հոգեւոր յարաբերութիւն կը պահենք: Դիչդ ինչպէս որ մենք անոնց բարեխօսութիւնը կը հայցեմք և կը հաւատամք թէ՝ նոքա զմեզ կը յիշեն առաջի Աստուծոյ և մեզ համար կ'աղօթեն, նոյնպէս ալ մենք զանոնք կը յիշեմք մեր աղօթից մէջ և Աստուծոյ ողորմութիւնը կը հայցեմք անոնց համար և կը հաւատամք թէ՝ ուր որ պէտք

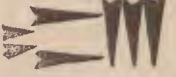
լինի և Աստուծոյ հաճոյ՝ ողորմութիւն կը հասնի անպատճառ. նոյն իսկ սուրբ Աստուածածինն՝ սրբոց մեծն և առաջինն՝ այս կարգէն դուրս թողուած չէ. ասոր համար նախ և յառաջ կը յիշէ քահանայն. « Աստուածածինն սրբոյ կուսին Մարիամու և ամենայն սրբոց եղիցի յիշատակ ի սուրբ Պատարագս աղաչեմք », որում Դպիրքն միանան ասելով՝ « Յիշեա Տէր (զնոսա) և ողորմեա (նոցա) »: Այս ընդհանուր յիշատակութենէն զինի մասնաւոր անձինք եւ պարագայներ, ինչպէս ամենայն Հայոց կաթողիկոսն, նահանգի Պատրիարքն և վիճակի առաջնորդն, ժողովուրդն, ուխտաւորք, ի Քրիստոս ննջեցեալք, և այլն, կը յիշուին և անոնց համար կ'աղօթուի, եւ եթէ ուրիշ մասնաւոր անձանց կամ պարագայից համար ալ եկեղեցւոյ աղօթքը խնդրուած լինի՝ այս միջոցին կ'աղօթէ քահանայն, որ կըրնայ՝ ըստ ներեւոյ ժամանակին՝ ուրիշ բարեխօսութիւններ ևս աւելցնել, ինչպէս որ ինքն յարմար դատի: Մինչ քահանայն այս աղօթքներն մեծաւ մասամբ ի ծածուկ կ'ասէ, սարկաւազն յունկն եկեղեցւոյ նոյն մտքով յիշատակութիւններ ու բարեխօսութիւններ կը քարոզէ, որոյ հետ ժողովուրդն կարճ մաղթանքներով (Յիշեա Տէր և ողորմեա, և այլն) կը միանայ. և ի վերջոյ՝ իրրեւ ամբողջովն այսչափ բարեխօսութեանց աղօթից, Ամենայն սրբովք քարոզն կ'ասէ սարկաւազն. Հին Տըպագրութեանց մէջ այս քարոզի խրատն էր. « Եւ սարկաւազն քարոզէ ի թիւ »: Եւ իրօք ալ Պարսից եւ Հնդկաց կողմերն քարոզն քիւ, հանդարտ ձայնով, ոչ թէ երգելով՝ կ'ըսուի: (Շարունակելի) ԹՈՐՈՍ Տ. Ի. ԶՈՒՂԱՅՑԵԻ վարժապէս Աստուածաբանութեան

ՀԱՄԻՕՍԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՅԵՇԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ ՎԱՆԱՑ
ԲԵԻԵԹԱԳՐՈՑ ՄԷՋ

Երբ տակաւին ի կիրառութեան չէր կապուել նիւթոց (պապիւրոս, մագաղաթ, թուղթ, ևն) վրայ գրելն, նախնիք ստիպուած էին գրել կարծր նիւթոց (քար, աղււս, կապար, պղինձ, ևն) վրայ: Այդ կարծր նիւթոց վրայ գրելու ամենադիւրին միջոց մը պէտք էր հնարել, և ահա սեպագիրք ընծայեցին այդ դիւրութիւն: Սեպագիրք կամ բեւեռագիրք կը բաղկանան ընդհանրապէս ուղղահայեաց և հորիզոնական երկու սեպերէ, և կը գրուին ձախմէ յաջ: Սեպագրութեանց գոյութիւնն առաջին անգամ ծանուցին գիտական աշխարհի՝ Ժէ դարու ուղեւորք (1618): Սեպագիրք արձանագրութեանց ինչպէս լեզուները նոյնպէս և ընթերցուածքն իրարու նման չեն. այսպէս Պերսեպոլեանն՝ բոլորովին տարբեր է Բաբելոնեանէն և Տոսպականէն: Տոսպական կը կոչուին այն բեւեռագիրք որ կը գտնուին Ասիոյ Տաճկաստանի արեւելեան կողմերն և ի կաւկաս, նմանութեամբ Վան-Տոսպայ սեպագիրք արձանագրութեանց. ուստի է Տոսպական (Vannique) յորջորջումն: Սոյն տեսակ արձանագրութեանց մէջ ըստէպ յիշուած կը տեսնեմք Վան-Տոսպ անունն, ինչպէս՝ « Բիայնա » և « Վաննա » = Վան, « Տուսպա » = Տոսպ = Վան: Թողուք յիշել զ« Ուրարտի » = Արարատ:

Վերջերս ալ յայտնուեցաւ թէ այդ արձա-
նագրութեանց մէջ յիշուած է նաև Հայ լե-
զուն, իսկ քիչ մը տարակուսական, վասն զի
ոմանք տարբեր կերպիւ կը մեկնեն բառը :

Խնդրոյ տակ եզոզն է բա-

ռն , որ կը կարգացուի ԴՈՒՊՏԷ և ԱՐՄԱ-
ՆԷՂԻՒՔ . երկուքն ալ կը նշանակեն — պնակիս
(tablette) . այսպէս՝ Սէյսի Իժ Թուոյն առաջին
շարքին մէջ կ'ընթերցուի — Մեհուա Իսպու-
իցիսիսիս Իցիսի՝ ԱՐՄԱՆԷՂԻՒՔ ասլուալի՝ սի-
գիստուալի՝ , այսինքն՝ « Մեհուա , որդի
Իսպուիսիս , նորոգեաց զաւերեալ զպնակիսս
զայս » (1) . իսկ այլուր կ'ընթերցուի — « Ար-
գիսիս Մեհուալիսիս ասլ՝ ասլու Իցի ԴՈՒՊ-
ՏԷ սո՛ւլէ՛ . . » , այսինքն՝ « Արգիստիս , որդի
Մեհուասայ , ասէ . Որ միանգամ յափշտա-
կեաց զպնակիսս զայս . . » (2) : Ստանիսլաս
Գիւլարդ վերեւ յիշուած ԱՐՄԱՆԷՂԻՒՔ բառը
կը մեկնէ ըսելով թէ թերեւս լինի « պնակիտ »
ընթերցուածն , և կամ , իբրև ածական , լի՛ր
թարմատարէն առաջ գալով ԱՐՄԱՆԷՂԻՒՔ = կը
նշանակէ « Հայերէն , ի Հայ բարբառ » :

Իսկիւսաւր Կ. Յ. ՊԱՍՏԱՅԱՆ

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՄԻ ԲԱՆԻ

ՀԵՏԱՔՐԲՐԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

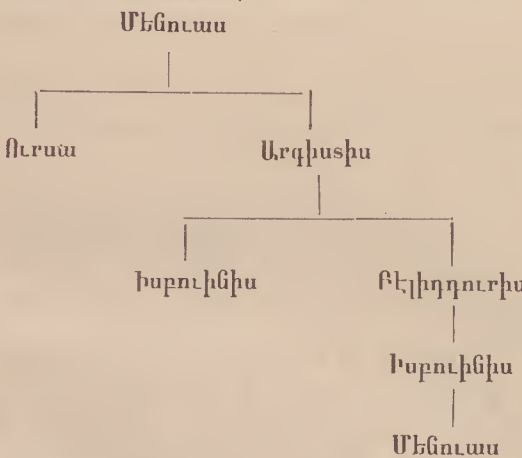
Նախնի Կօլուացիք հնձելու համար մեքե-
նայ մը կը գործածէին : Եղիպտական շիրմի մը
մէջ կ'զգանք մը գտնուեցաւ :

Անյիշատակ ժամանակաց մէջ փորուած
կաղապարներով դրամ կը տպէին : Շարժուն
կաղապարներ Հռովմայեցոց ծանօթ էին :

Քանդակի և նկարի ամէն մասանց մէջ
այն աստիճան յառաջացած էին նախնիք , որոնց
առաւելութիւնը անժխտելի էր , և նոցա գոր-
ծոց մնացորդք օրինակներ են զորս գերա-
զանցող չ'է եղած մինչև յայսօր :

Պողպատի արհեստը որպէս թէ կատարե-
լագործուած է այսօր , սակայն դարձեալ չ'է
կարող գերազանցել Դամասկոսի պողպատը՝
զոր նախնիք մէկ քանի հազար տարիներ ա-
ռաջ կը գործածէին սուր կամ դանակ շինե-
լու :

(1) և (2) Ընթերցողաց հետաքրքրութիւնն
յագեցնելու համար կը գնեմք աստ Մեհուա-
եան ճիւղագրութիւնն , Տոսպական արձանա-
գրութիւններէն քաղուած :

Մեր վերի օրինակաց մէջ յառաջ բերած
Մեհուան ապրած է 2 դարու սկիզբներն ,
Ն. քան զՔ. : Իսկ Արգիստիս ապրած է Բ դա-
րու սկիզբներն Ն. քան զՔ. : (F. LENOR-
MANT. — Lettres Assyriologiques , Հտ. Ա.
Նմկ. 2. էջ 160. Պարիս , 1871)

Բոլոր մեքենական գործիք , ինչպէս՝ պը-
տուտակ , լծակ , ճախարակ , քերիչ , երիթ ,
անիւ , առանցք , ևն , նախնեաց ծանօթ էին
և ամէն օր կը գործածուէին , իսկ զանոնք
չինոյք ճարտար վարպետներ էին , ինչպէս
նոցա մնացորդ յիշատակը կը վկայեն :

Եւքլիդ (Euclid) 2200 տարի առաջ « Տարբեր
Երկրաչափութեան » գրած էր որ մինչև ցայ-
սօր Եւրոպայի և Ամերիկայի բարձրագոյն
վարժարանաց մէջ կ'աւանդուէին : Նա գրեց
նաև նուագի և գիտական գիտութեան
(obtics) վերայ , որ կը կարծենք թէ մեր օ-
րերը գտնուած են :

Բնական կաղը պամպուէ խողովակներու
միջոցաւ փոխադրուելով , դարեր առաջ Զի-
նաստանի մէջ կը գործածուէր , և Մօնկու
պատմագիր մը տեսակ մը անտուկի յիշատա-
կութիւնը կ'ընէր՝ որ շատոնց մեռնող մար-
դոց ձայնին ճիշդ նմանը կը կրկնէր , որ հա-
մապատասխանէ էտիսընի հնարած Ֆօնօկը-
րաֆին :

Տիւրոսիք ներկելու արհեստին մէջ այն-
չափ վարպետ էին , որ Տիւրոսի ծիրանին ո՛չ
ոք կրցած է գերազանցել մինչև ցայսօր : Ե-
գիպտացիք ալ հրաշալի ներկողներ էին և
այնպիսի գիմնակուն գոյներ կը հեղինակէին
որ յաւիտեան անեղծ էին :

Նախնիք հրաշալի ապակեգործք ալ էին և
զայն « Կաւի » ընելու միջոցն ալ գտած էին ,
ինչ որ մեր օրով տակաւին չ'է գտնուած : Ա-
պակոյն՝ հանդերձ ծալքի նման ծալք կու-
տային և կը ներկէին ծիրանի գօտոյ ամէն
բնական գոյներով , և անոր վերայ հրաշալի
ճարտարութեամբ կը նկարէին :

Նինուէի աւերակաց մէջ զիւրոպոյց ա-
պակի » մը գտնուեցաւ , և գրեթէ 4000 տա-
րի առաջ եգիպտացիք և Ասորեստանցիք կը
գիտէին աստղերը « Մահուն խողովակի » մը
միջոցաւ , որ կը հաւատանք թէ « Հեռագի-
տակ » էր :

Ուաթ կը նկարագրէր տեսակ մը մեքե-
նայներ որք քսան դարեր առաջ չողոյ ոյ-
ժով կը բանէին :

Դիտական գիտութիւնը (optic) Մեծն Աղեք-
սանդրի օրով շատ յառաջացած լինելու էր ,
զի գիտեմք թէ նա ունէր « Ելիական » մի օ-
րինակը կառնուց կեղևի մը մէջ փակուած , և
յայտնի է թէ չէր կրնար գրուած լինիլ այն
առանց « Մանրացոյց » օգնութեան :

Բժշկական գիտութեան մէջ Հնդկաստանի
Բժիշկը 1000 տարի առաջ « պատուաստ » կը
գործածէին , « Թմրեցնելու » (anaesthetics) ար-
հեստը : Հօմերոսի օրով գոյութիւն ունէր , և
Զինացիք 2000 տարի առաջ կանեփէ շինուած
դեղ մը կը գործածէին « Ունայօ » կոչուած ,
որ վէրքի մը ցաւը կը թմրեցնէր , նման
արդի Բօքայինին (cocaine) : Պ. Յ. Թ.

ՏՈՒԱՆԱՄԻՒ . Պատկերազարդ Աղօթագիրք
ի պէտս Թրքախօս Հայոց , կը պարունակէ ա-
մէնէն յաճախ արտասանելի աղօթից Թրքե-
րէն թարգմանութիւններն՝ մեծ մասամբ հա-
յերէն բնագիրներովն հանդերձ : Երես 160 .
Տպ. Ն. Կ. Պէրպէրեան : Գին 3 դր :

ՀԻՐ ԱՏԷՄԻՆ ՏՕՍԹՈՒՒ . Էսթոն Դավաի-
սի ճիւղը Սրհնէք . Սովետաց Պատ . Յանձնա-
ժողովոյ խնդրանք Տօքթ. Ս. Յ. Յակոբեանի
հեղինակած « Նախնական գիտելիք առողջա-
պահութեան » անուն տետրակն է այս , Այն-
թապի Ս. Վարդանեան կրթարանի ուսանող-
աց ձեռք թարգմանուած : Երես 72 . Ն. Կ.
Պէրպէրեան : Գին 60 փր :

Կը ծախուին գրաւաճառաց , Պահճէ-Գարուի
ջրավաճառաց քով և Ուզուն Զարչը-պաշը ,
Թիւ 402 Փալազաշեան Փորագրատունը : 5—4

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ԾԱՂԿՈՑԻ ԴԱՍԵՐ

Գ Շ Ս Ա Կ

Ա .

Օր մը ուսուցչուհին իւր սանիկներուն
ներկայացաւ քաղցր ու միանգամայն ծանր
կերպարանօք — յարմար միջոց հնազանդու-
թիւն և կարգ կանոն ներշնչելու — որք ան-
հրաժեշտ պայմաններ են աշխատութեանց
և նոյն իսկ ծաղկոյցին մէջ ուղղութիւնը խա-
ղուց յաջողութեան համար : Նա միտքը դը-
րած էր յատուկ կրթել իւր ունենդիրներն :
Ձեռքը բռնած էր տուփ մը զոր կիսով չափ
կը պահէր իւր գոգնոցի տակ : Նորա կերպու-
րանքէն բաւական կը հասկցուէր որ այդ
առարկայն սահմանուած էր նոցա համար որք
հաւաքուած էին իւր առջև : Նորա առաջին
գործն եղաւ նոցա ուշը գրուել , զանոնք
շահագրգռել ու նոցա հետաքրքրութիւնն
արթնցնել : Գիտէր նա թէ՛ եթէ նպաստա-
ւոր կերպիւ զանոնք պատրաստելու յաջողէր ,
մի և նոյն տպաւորութիւնը պիտի կրէին տը-
ղայք ամէն անգամ որ նոր առարկայ մը դըր-
ուէր նոցա աչաց առջև :

Գնտալը պիտի լինէր առարկայ դասարա-
նին զրադման :

Գնտալին միջոցաւ ըմբռնել տրուելիք ու
ընդլայնուելիք ծանօթութիւնները շատ օրեր
նոցա ուշը պիտի դրաւէին : Ուստի մատաղ
տղոց միտքը յանձնափոխ չրեռնաւորելու համար՝
այն ծանօթութիւններն հաղորդելու տեսն ,
հարկ էր ունենալ հաստատուն կորով և նըր-
բին ընտրողութիւն :

Ահա պատմեմ թէ ինչպէս սկսաւ դասը :

Նախ քան զդասն՝ քանի մը վայրկեան լը-
ռութիւնը տիրեց դասարանին մէջ : Այս կար-
ճատեւ միջոցին անուշադիր տղայք կամաց
մը ի կարգ հրաւիրուեցան :

— Կը տեսնեմ որ՝ ըսաւ ուսուցչուհին՝
պզտիկ մանչ մը կը խօսի հօն :

Իսկոյն այն տղան՝ որոյ անունն ուսուց-
չուհին գիտեմք չէր տուած՝ հպատակեցաւ
ամբողջ դասարանին լռութեան :

Այն ատեն ուսուցչուհին՝ առանց աշակեր-
տաց մին իւր տեսութեան վրիպելու՝ հար-
ցուց նոցա .

— Գոգնոցիս տակ ի՞նչ բռնած եմ :

Ամէնն ալ պատասխանեցին . — Տո՛ւփ մը :

Արդէն առարկայն յայտնի կ'երևէր :

— Տղաքներս , այդպէս չոր ու կարճ կեր-
պով չեն պատասխաներ . պէտք է ինձ պէս
խօսիլ , պէտք է հարցման մէջ գտնուած խօս-
քը կրկնել — և ամենէն ուշադիրներէն միոյն
ուղղելով , — Արմէն , շարունակեց նա , գոգ-
նոցիս տակ ի՞նչ բռնած եմ :

Արմէն հասկցած էր . ամբողջ նախադա-
սութեամբ մը պատասխանեց .

— Ձեր գոգնոցին տակ տուփ մը բռնած էք :

— Տղաքներս , Արմէն աղէկ պատասխա-
նեց . բայց բնաւ բան մը չ'մոռցա՞ւ :

— Ձեզի հետ խօսած ատեն , մոռցաւ Տի-
կիմ ըսել Ձեզ :

— Ուրեմն , Նուարդ , կրկնէ՛ նայիմ , թէ
ինչպէս պէտք է պատասխանել ըրած հարց-
ման . — Ի՞նչ բռնած եմ , և ին :

Նուարդ՝ առանց վարանելու՝ կրկնեց .

— Տիկին , ձեր գոգնոցին տակ , և ին :

Թէև այս հարցումը պարզ էր , բայց յա-

Ջորջարար չատ մը աշակերտաց ուղղութեամբ : Ասկէ զատ , որովհետեւ տղոց բարոյական ու կենսատու դաստիարակութիւն մը աւանդելու համար , պէտք է ամէն պարագայէ օգուտ քաղել , ուսուցչուհին յետագայ հարցումներով նոցա ուշը դարձուց տրուած պատասխանաց պատշաճութեան վերայ :

— Նուարդ քաղաքավար գտնուեցա՞ն իւր պատասխանին մէջ թէ ո՛չ :

— Արմէն քաղաքավար գտնուեցա՞ն իւր պատասխանին մէջ թէ ո՛չ :

— Քաղաքավար ըլլալն աղէկ բան է : (Դասողութիւն) :

— Անքաղաքավար ըլլալն աղէկ բան է : (Նոյն) :

Այս կարգ մը հարցումներն այն ատեն միայն ուղղութեամբ տղոց , երբ քաղաքավար և անքաղաքավար բառերուն բուն նշանակութիւնն աղէկ մը բացատրուեցաւ նոցա , և երբ լաւ համոզուած երեքն իւր իւր կարեւոր է քաղաքավարութեան կանոնաց համակերպել իւրեանց բարքն ու վարք : Ի մասնաւորի ջանք եղաւ սովորել զաշակերտաց դատելու իւրեանց ընկերակցաց ամէն գործեր :

Փափաքելի է անտարակոյս որ տղաք լաւ վարք ունենան . բայց նախ քան զամենայն հարկ է որ մարդասէր ու բարեսիրտ լինին . այն ատեն անոնցմէ պիտի բոլորի ճշմարիտ քաղաքավարութիւն . քանզի , առանց մարդասիրութեան և բարեսիրտութեան , քաղաքավարութիւնն ոչ այլ ինչ է բայց միայն ցոյց :

« Այն երիտասարդք , կ'ըսէ Բոլէն , որք կը սովորին իւրեանց ընկերաց կամքն ընել , հաճելի լինել նոցա , ի հարկին ցոյց տալ զիջողութիւն , երէք բիրտ բան մը չ'ըսել նոցա մէջ գտնուած ատեն , բնաւ չ'զիրաւորել այլոց խօսքերէն , այն երիտասարդք , կ'ըսեմ , չուտով կ'ուսանին քաղաքավար լինել : »

Վարժուհին իւր գոգնոցին մէկ ծայրը վերցուց . — ապա կամաց կամաց տուփը դրասեղանին վրայ դրաւ :

— Աղէկ կը տեսնէք , ըսաւ նա , թէ տուփ մ'է այս , — փայտէ տուփ մը , աղէկ մտքերնիդ պահեցէք :

Տուփին մանրամասն քննութիւնն ուրիշ աւուր մը կը վերապահէր : Առ այժմ , գոհ կը լինէր տղոց հետաքրքրութիւնն արթնուն պահելով , առանց , սակայն , յանձնաւոր դրգուելու զայն :

Վերջապէս վարժուհին կամացուկ մը տուփին կափարիչը վերցուց , և յափշտակեալ նայուածոց ցոյց տուաւ ձգախէժէ եօթը հատ պղտիկ գնտակներ որոց իւրաքանչիւրը՝ բրդեայ հիւսկէնով մը ծածկուած՝ բրդէ թելէ մը կախուած էր . մէն մի գնտակ տարբեր գոյն ունէր , և եօթը մէկէն արեգական եօթը գոյները կը ներկայէին :

Ուրախական տղաքակներ բարեկեցին գնտակաց այս անակնկալ երեւումը :

Վարժուհին թողուց որ տղաք լաւ մը ուրախանան և նոյն իսկ քաղցր ժպիտով մը քաջալերեց գնտնք իւրեանց ուրախութեան մէջ :

Ապա կարգն ու լուր թիւնը վերահաստատելով , դարձեալ սկսաւ խօսիլ :

— Պղտիկ բարեկամներս , ի՞նչ կը տեսնէք :

— Գնտակներ , գնտակներ :

— Նուարդ , յարեց վարժուհին , այսպէ՞ս պէտք է պատասխանել :

— Տիկին , ըսաւ Նուարդ , գնտակներ կը տեսնեմ :

Մի և նոյն հարցումը քանի մ'անուշադիր

աշակերտաց ևս ուղղութեամբ , որք՝ թէպէտ դժուարաւ՝ այլ վերջապէս որոշակի կերպով կրցան պատասխանել հարցման :

Յետոյ ուսուցչուհին ամբողջ դասարանին ուղղեց հարցումը , խմբովին պատասխան մը պահանջելով անոնցմէ . — Ի՞նչ կը տեսնէք , կրկնեց նա :

Գրեթէ ամէնն ալ առանց մտածելու պատասխանեցին :

— Կը տեսնեմ , ելն :

— Չէ՛ , չէ՛ , ըսաւ վարժուհին որոյ նպատակն էր յողմակի ծանօթութիւնը տալ իւր ունեկերաց . երբ երկու կամ աւելի հոգի և կամ ամէնէ մէկտեղ կը խօսիք , պէտք է ըսել մեք և ոչ թէ ես . ուրեմն պէտք է ըսել . մեք կը տեսնենք , ելն :

Այսպէս , յանգէտս , քերականութեան ուսման կը պատրաստուէին տղաք . Աղէկ կը լինի եթէ ուսուցչուհի իւր ամբողջութեամբ նկատուի միշտ . երբ կրթութեան առաջին աստիճանին վրայ եմք , երկրորդը պէտք է մտքէ հանել :

Ուսուցչուհին , քաղցրութեամբ , այլ միանգամայն զօրութեամբ , վերահաստատեց կարգն ու լուր թիւնը . քանի մը վայրկեան սպասեց , և ի վերջոյ աղղու ձայնիւ մը ըսաւ .

— Արդեօք ամէն տղայ ինձ կը նայի՞ : Աղէկ մտիկ ըրէ՛ք . երբ տուած նշանս լսէք , դուք ամէնքդ ալ ըսէք — առանց երգելու — ինչպէս քիչ մ'առաջ կը լսէի պղտիկ ձայն մը որ կարծես թէ մինակը կ'երգէր :

— Տիկին , մենք կը տեսնենք գնտակներ : Նշանը տրուելուն պէս , հարցումը կրկնուեցաւ , և տղաք խմբովին կրկնեցին նախադասութիւնը :

Ուսուցչուհւոյն պատուէրը հասկցուած էր : Մի միայն մէկ ձայն լսուեցաւ որ գոգցես երաժշտական էր :

Կարելի չէր այս կէտին վերայ աւելի երկար մնալ . ուսուցչուհւոյն գործունէութիւնը , կամքը , հաստատամտութիւնը միայն կրնան գոհացուցիչ արդիւնք մը յառաջ բերել :

Ս Ե Պ Ո Ւ Հ

ԱՅԿԱՅԻՄԻԱՅԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՇԽԱՐՀԻ

Ակադեմիա կը կոչուէր Աթէնքի Տիբիլ դռնէն 8 սդատիոն (1 սդատիոնը 125 ոտք) հեռաւորութեամբ Կերեսոս գետակին եզերքը գտնուող ընդարձակ հրապարակ մը , զոր յետոյ իրր մարդարան (գիմնազիոն) գործածեցին , և զոր Միլիթատէսի որդին Կիմոն չրեղացուց ձիթենեաց և սօսեաց ծառուղիներով : Աթենասայ (Միներվա) մեհեան մը և Մուսայից , Պրոմէթէոսի և Հերակլէսի անուանց նուիրեալ խորաններ կը գտնուէին անդ : Պատոն Կիմոնի թոյլտուութեան շնորհիւ Ակադեմիոյ ծառաստաններուն մէջ կը վարդապետէր , ինչպէս և իւր յաջորդք , որով իւր վարդապետութիւն « ալադեմական փիլիսոփայութիւն » կը կոչուէ :

Կիկերոն ալ Իտալիոյ Բուցցոլ քաղաքին Բուլթիոլի ճամբուն վրայ , Ավերն լճին մօտ անուանի գիւղատուն մ'ունէր Ակադեմիա յորժրջեալ ի յուշ Պլատոնի պարտիզին , որով Ակադեմիական կոչեց իւր փիլիսոփայութեան գիրքը զոր անդ յերկրած էր . Գիկերոն Թուսքուլումի մէջ ալ համանուն գիւղատուն մ'ունէր :

Այսու յամրաբար սովորոյթ դարձաւ Ակադեմիա կոչել այն ամէն համալսմունքն որ

իրր հիմն ունէր խորապէս ուսումնասիրել գիտական կամ հանրագումար խնդիր մը :

Ընկերութեան երեսոյթ ունեցող առաջին Ակադեմիան եղաւ Քրիստոսէ առաջ Դ . դարուն հիմնուած Վաքսինից Ընկերութիւնը , նոյնպէս Սեոլա Բօէթարումը (բանաստեղծական վարժարան) : Այդ թուականներէն ի վեր տալաւ առ տալաւ բազմացան համանման կաճառք , յորս նշանաւոր հանգիսացան .

Պալատան վարժարանը , ուր Շարմաներ , Ալիուէն , Էլիինհար և այլք հաւաքուելով սրբազան և հեթանոս պատմութեան անուններ կ'զգենուն . ԺԱ . դարուն Ռուէնի Ս . Յովհաննու ժողովրդապետութեան մէջ հիմնուած Անարաթ Յուրքեան Ակադեմիան . Բիւլի բնկերութիւնը յԱմիէն , ԺԴ . դարուն . Մայսթր-Սէնկլէրի ընկերակցութիւններն ի Մայանս , Նիւրեմպերկ , Ուլմ և Աւիսպուրկ , ԺԴ—ԺԵ դարերուն . Հոնսրուքեան Դանիքներն ի Վալանսիէն՝ 1229 , ի Տուէ՝ 1330 . Ընթացք Սիւրոյ , նա մանաւանդ Կարոլոս Զ . ի հիմնածն ի պատիւ կանանց . Կրքարան Զուարթ Գիսուքեան , հաստատեալ 1323ին Կարոլոս Գեղեցիկ հաւանութեամբ , 1484ին ջնջուելով 1494ին վերահաստատուեցաւ Քլէմանս Իզոր տիկնոջ ձեռամբ Խալֆ Ծաղկալինք անուամբ , զոր Լուի ԺԴ Ակադեմիաներու կարգը դասեց 1696 սեպտ . ին . 1790ին դարձեալ ջնջուելով 1806 ին վերջնապէս հաստատուեցաւ և ամէն տարի ոսկի և արծաթեայ ծաղկեպսակներ կը բաշխէ իրր պարգև . Ֆուրվիէրի Ակադեմիան ի Լիոն՝ ԺԵ դար . Հոնոսի Գրագիտական ընկերութիւնը՝ 1480 . Անտոն Պաիֆի ընկերութիւնը որուն Կարոլոս Թ . և Հանրի Գ . Ակադեմիոյ անունը տուին 1570ին , և որ տեւեց մինչև 1584 . Տէլլա Գրուսա Ժիորջնայի Ակադեմիան՝ 1582 , որ 1612ին իւր բառարանին խտլականներուն ամենէն յարգելոյն , Ա . տպագրութիւնն ի լոյս ընծայեց . 1603ին Չեզի մարքիզը Հոռով մէջ Լինչէի Ակադեմիան հիմնեց , որուն 1657ին Կալիլէոս անգամակցեցաւ . Լէոբոլ տը Մէտիչի կարտինալը գիտութեանց ուսումնասիրութեան համար ի Ֆիորէնցա Տէլ Զիւլէքո ալադեմիան հիմնեց . ինչպէս յայտնի է Վալանսիէն ի Դոնարաի ընկերութիւնը վերջապէս Ռիչիէօ կարտինալին շնորհիւ « Ֆրանսական Ակադեմիոյ » կը վերածուէր , որուն միանալով 1796ին Գուլլէրի և Մազարինի ջանիւք հիմնուած Արձանագրութեանց եւ Գեղեցիկ Դպրութեանց , Գեղարուեստից , Բարոյական եւ Քաղաքական Դիսուքեանց Ակադեմիաները , հաստատեցին « Ֆրանսական Կաճառք որ նշանաւորացոյն է յաշխարհիս :

Այս կաճառէն անջատ է սակայն Բարիզու Բժշկական Ակադեմիան որ 1820 ին հիմնուած է և կը բաղկանայ բժիշկներէ , վիրաբոյժներէ և դեղագործներէ , ընդամենը 40 անդամ : Այդ թուականէն առաջ 1776 ին հիմնուած Բժշկութեան Արքայական Ընկերութիւնը կար որ 1793 ին ջնջուեցաւ , և 1731 ին հիմնուած Վիրաբուժութեան Արքայական Ակադեմիան որ նոյնպէս 1793 ին ընդունուեցաւ : Այս Ակադեմիան ալ յիշատակարաններ և պաշտօնաթերթ մը կը պարունակէ և ամէն տարի մեծագին պարգևներ կը բաշխէ :

1690 ին Հոռով մէջ հիմնուեցաւ Արկադեմիան Ակադեմիան , որոյ անդամք Արկադիոյ մէկ հովուին անունը կը կրէին :

ՅԱնգղիա 1645 ին Օքսֆորտի մէջ հիմնուած Արքայական Ընկերութիւնը 1680 ին Լոնտոն փոխադրուեցաւ և Նիւթոն իւր նշանաւոր անդամն եղաւ :

Գերմանիայի 1644 ին ի Նիւրնբերգի հաստատեցին Բեկնիցի հովուաց եւ ծաղկանց կարգը, և ի Համպուրկ Գերման գեղեցիկ հանձնարոյ ընկերութիւնը:

1652 ին ալ Պապէ Բժիշկը Պապիերայի Շըվայնֆուրթ քաղաքին մէջ Բնութեան Հետաքրքրաց Ակադեմիան հիմնեց որ 1677 ին Լէոքոյսեան Ակադեմիա կոչուեցաւ: ԺԸ. դարուն նա մանաւանդ այդ կարգի հաստատութիւնը բազմացան:

1700 ին Ֆրեդերիկ Ա. հիմնեց Պերլինի Գիտութեանց Ակադեմիան որ իբր անգամ ունեցած է շատ նշանաւոր անձեր, ինչպէս Լայպնից, Էյլէր, ևն:

Իւրոսլայի Շուետական Ակադեմիան որ սկանդինավեան լեզուները կ'ուսումնասիրէ 1710 ին և Սթոքհոլմի Գիտութեանց Ակադեմիան 1739 ին հաստատուած են:

Բեթերսպուրկի Ակադեմիան հիմնած է Մեծն — Պետրոս 1724 ին:

Լուի Ժ. Ի. Թոմը փրկապոս է. 1713 ին հիմնած է Սպանիոյ արքայական Ակադեմիան որ կ'ուսումնասիրէ գաղթիւնեան բարբառը, և Պատմութեան Ակադեմիան:

Վիլնէնայի Գիտութեանց Ակադեմիան հիմնած է Ֆրանսուա Ա.:

1866 ին հիմնուած է Բէլթայի Հունգարական Ակադեմիան: 1733 ին՝ Քէօթենկէնի և 1760 ին Միւնխի ընկերակցութիւնները:

Պրուսիոյ Գեղարուեստից Ակադեմիան 1754 ին հաստատուած և 1814 ին ի նորոյ կազմակերպեալ է:

Տանիմարքայի Ակադեմիան համարուող Քոթէնհակի Գիտութեանց ընկերութիւնը 1742 ին և Հիւսիսոյ Հնագիտաց ընկերութիւնը 1825 ին հիմնուած են:

Ֆրանսայի մէջ կան այլ 16 Ակադեմիաներ որք Հասարակաց Կրթութեան նախարարութեան կախումն ունին, ինչպէս նաև Ռէյմսի ազգային, Արլանի, Ամիէնի, Էնի մրցակցական, Սուասոնի հնապատմական, Վերկի-Ալպեանց ուսումնասիրական, Պոնի պատմական և հնագիտական, Տուալի մրցակցական և Թուլուզի օրէնսդրական Ակադեմիաները:

Բաց ի սոցանէ, Ֆրանսայի գրեթէ բոլոր ծաղկեալ քաղաքները, Եւրոպոյ մայրաքաղաքները և նոր Աշխարհը բազմաթիւ ընկերութիւններ ունին որք առանց կրելու Ակադեմիա անունը՝ գրեթէ անոնց չափ և աւելի կը գործեն. օրինակ Բարիզու Աշխարհագրական Ընկերութիւնը որ 1821 ին հիմնուած է և այսօր բազմաթիւ երկրախոյզներու ձեռն կը կարկառէ, Թերթ կը հրատարակէ և աշխարհագրութեան սքանչելի ուսման զարգացման կը սատարէ: Ֆրանսայի մէջ այդ կարգի ընկերութեանց թիւը 400 ի կը հասնի և միայն ի Բարիզ 80 է աւելի են, որոց մէջ նշանաւոր են Ասիական ընկերութիւնը՝ վասն յառաջադիմութեան արեւելեան ուսմանց հիմնուած 1822 ին, Ֆրանսայի հնագիտաց ընկերութիւնը՝ 1806, Ֆրանսայի պատմութեան ընկերութիւնը՝ 1833, Երկրագործութեան ազգային և կեդրոնական ընկերութիւնը՝ 1761 ին: Իսկ գաւառաց համար Բիքարտիոյ հնագիտաց ընկերութիւնը՝ 1836, Նորմանտիայինը՝ 1824, Մորիսիայինը՝ 1833, Նոս գաւառին երկրագործութեան, գիտութեանց և արուեստից ընկերութիւնը՝ 1799: Ասոնցմէ զատ 10 է աւելի քաղաքներ ուրոյն աշխարհագրական ընկերութիւններ ունին: Բոլոր այս ընկերութիւնք տարին անգամ մը Զատիկի տօներու միջոցին մեծ համաժողով մը կը կազմեն ի Բարիզ, Սորպոնի շէնքին մէջ:

Իսկ Պաղտատի, Պուխարայի, Սըմըրղանտի և այլ արեւելեան քաղաքաց նշանաւոր կաճառներուն վրայ խօսիլ այս անձուկ սիւնակներու գործը չէ:

Վ. ԳԱԼԵԱՔՃԵԱՆ

ԵՐԿԻՐՆ ԱՍՏՂ ԵՐԿՆԻՑ

Արագագոյն ճեպընթաց կառախումբն, հրաթեւ չողոյն բուռն զօրութեամբն ընթանալով, ժամուան մը մէջ, առ առաւելն հարկը հազարամէթը, այսինքն 25 փարսախէ աւելի ճամբայ չկրնար կտրել, Երկինց անտեսանելի ուղիներուն վրայէն, Երկիրը կը սուրայ 1100 անգամ աւելի արագութեամբ:

Տարբերութիւնն այնքան մեծ է որ չէ կարելի ներկայացնել զայն աստ երկրաչափական ձեւով մը: Եթէ մէկ հազարորդամեդրով ներկայացնեմք ժամուան մը մէջ չողոյնը կտրած ճամբան, անոր քովը 1 մէթը 10 հարկը հազարամէթը երկայնութեամբ դիւ մը գծել պէտք պիտի լինէր՝ ներկայացնելու համար մի և նոյն ժամանակին մէջ մեր մոլորակին բաղադատարար կտրած ճամբան: Ոչ մի գնահատելի արագութիւն կրնայ գաղափար մը տալ երկրին արագութեան:

Իբր բաղադատութեան կէտ պիտի աւելցընեմ թէ, կրկնայ մը դնացքն ճեպընթաց կառախումբն գնացքէն գրեթէ 1100 անգամ նուազ արագ է: Եթէ ուրեմն կարելի լինէր Երկին ետեւէն ճեպընթաց կառախումբ մը վազցնել, ճիշդ ճեպընթաց կառախումբն ետեւէն կրնայ վազցնելու պիտի նմանէր:

Արդէն, մեք, ուրիշ մը եօթանասուն երեք անգամ աւելի արագ կը թռչիմք... և այս խաղալիքն է զոր նախկին Աստուածաշունչը ամբողջ ստեղծագործութեան հիմն կը համարէին:

Զետեղուած որպէս եմք երկրագնդին շուրջը, անհունապէս փոքր թուլամորթներ զորս իւր կեդրոնական ձգողութիւնը մակերեսին կապած է, և զորս իւր շարժումն ընդ քարշ կ'ածէ, չեմք կրնար գնահատել այդ շարժումն, ո՛չ ալ զայն հաշուել ուղղակի կերպով:

Ճշգործն զգալու համար երկրին տիեզերագրական վիճակն, պէտք պիտի լինի երկրագրէլ զմեզ ոչ այլ ևս անոր վերայ, այլ անոր քով, ի միջոցի, անշարժ, փոխանակ լինելու՝ որպէս եմք՝ մասնակից նորա յատուկ շարժման: Այսպէս հեռանալով երկրագնդէն, պիտի կրնայինք զայն դիտել անկախ կերպիւ և առանց կանխամտածութեան, և հաստատել իւր շարժումն, այնպէս ինչպէս պիտի հաստատէինք՝ տեսնելով երկաթուղոյ մը վրայէն արագընթաց կառախումբ մը անցնելը:

Այսպէս կենալով ի միջոցի, ո՛չ հեռի երկրագնդին՝ իւր ընթացքին մէջ հետեւած երկնային շաւղէն, պիտի տեսնէինք նախ այդ գոռնտին հեռուէն գալն մեծցող աւսդի մը երեւոյթիմ տակ: Երեւութական ծաւալը՝ մերձենալուն համեմատութեամբ աճելով, քիչ յետոյ պիտի տեսնեմք զայն լիալուսնին տրամագծով. այն ատեն իսկ պիտի կրնամք որոշել իւր մակերեսն, ցամաքներն և ծովերն, սպիտակափայլ բեւեռն և ամպամած մթնոլորտն: Մեզ պիտի թուէր թէ գոռնտն տակաւ ուռնալով միշտ, առաւել ևս պիտի մեծնար: Պիտի ճանչնայինք աշխարհիս տարբեր մասերն, Ամերիկայի երկու ընդարձակ կանաչագոյն եռան-

կիւններն, Եւրոպան՝ իւր հերձատեալ եզերքներով, դեղնագոյն Աֆրիկէն, այրեցեալ ամպոտ գօտիներն: Մեր ուշադրութիւն հետամուտ պիտի լինէր նորա մակերեսին ամենափոքր մասերն իսկ որոշելու:

Բայց ինչ, ահա այդ պտուտկող գնտակն որ կը մեծնայ և կը մեծնայ տակաւին, յանկարծ ամբողջ երկինքը կը գրաւէ, կանգնելով իբր հսկայ ճիւղ մեր անաբեկեալ աչաց առջեւ: Վայրկեան մ'արեւադարձներու վայրի գաղանաց տարտամ ժխորն և մեր քաղցր և բանական մարդկութեան միշտ գոռացող հրեւտանայն որոտումն կը լսուի... Բայց ահագին գոռնտն փայլակի արագութեամբ կ'անցնի, և ահա՛ կը խորասուզի նա միջոցին բերանաբաց խորութեանց մէջ. յետոյ քանի որ կը հեռանայ՝ փոքրեալալով, կը փախչի, կը նուազի և կ'աներևութանայ, կորսուելով անհունութեան մէջ...:

Այս գնտակին վրայէ որ կը սողամբ ամենքս, մակերևութին շուրջը աննշմարելի մըրջիւններու նման ցրուած, և անքննելի միջոցին մէջ տիեզերական ձգողութեան ցնորատու զօրութեամբն ընդ քարշ ածեալ...:

Գոյութենէն ի վեր, երկրն միեւնոյն սեղէն երկու անգամ չ'է անցած, և այն տեղն զոր կը գրաւէ այս տողերը կարգացած ժամանակ, ո՛ր ընթերցող, կը միտ արագութեամբ մեր եթերական հետքին ետեւը՝ ո՛չ ևս վերագառնալու համար անդ:

Թարգմ. Մ. Ա. ԱՐԱՊԵԱՆ

ԳԱՄԻՅԼ ՖԼԱՆՄԱՐԻՈՆԸ

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Լ ՈՒՐ ԵՐ

Պատգամաբախտութիւնք. — Սէլանիկի Սարը կապան գաւառակին գայմադամ անուանեցաւ Ապտուրրահման էֆէ — Սէլանիկի նորահաղմ Բրալէշթի գաւառակին գայմադամ անուանեցաւ տեղւոյն միւտիր Աճմէտ Շիւքրի էֆէ — Ատանայի Եւսուրթալը գիւղախմբին միւտիր անուանեցաւ Հաճի Ռէճիպ էֆէ — Հալէպի Այնթապ գաւառակին գայմադամ անուանեցաւ Ալի պէյ, նախկին գայմադամ Գալգանտէլէնի — Հանրային Պարտուց Վարչութեան մօտ Օսմանեան Գոմիսէր անուանեցաւ Մուրատ պէյ, արտօնատէր Միլլան լրագրոյ — Կէյվէի գաւառակին թաղապետական ըրժիշկ կարգուած է Արմինակ էֆէնտի, չընաւարտ քաղաքային բժշկական վարժարանին — Շըստայի նահանգին անտառաց ընդհանուր քննիչ անուանեցաւ Միհրան էֆէնտի, անտառաց նախորդ ընդհ. քննիչ Ատանայի — Ատանայի կեդր. նախնական դատարանին ընդհ. դատախազի օգնական անուանեցաւ Ալի Նախ էֆէնտի, Իրաւագիտական վարժարանին նախկին չընաւարտ և ընդհ. դատախազի օգնական Եւդոկիոյ — Եւդոկիոյ ընդհ. դատախազի օգնական անուանեցաւ Իսմայիլ էֆէնտի, նախկին չընաւարտ Իրաւագիտական վարժարանին — Սերաստիոյ նահանգին մարդահամարի վերատեսուէր անուանեցաւ Րիֆաթ էֆէնտի, մարդահամարի վերատեսուէր Կարնոյ — Կարնոյ նահանգին մարդահամարի վերատեսուէր անուանեցաւ Նախորդը՝ Մէհմէտ Շիւքրի պէյ — Ալըրիանուպոլսոյ Աճմէտ գիւղախմբին միւտիր անուանեցաւ Րաիֆ պէյ, անգամ նախնական դատարանին Կէլիպօլուէի — Նիկոմիդիոյ Գաւառուսալ գիւղախմբին մարդահամարի պաշտօնեայ անուանեցաւ Էտհէմ էֆէնտի,

նախորդ քարտուղար առանձնաշնորհեալ նահանգաց գիւտնին Բ. Դրան:— Ատանայի նահանգին անտառաց ընդհ. քննիչ անուանեցաւ Աքիֆ Էֆէնտի, ընդհ. քննիչ անտառաց Գասթամուռնի:— Ագրիանուպօլսոյ անտառաց ընդհ. քննիչ անուանած է Անկէլիտիս Էֆէնտի, ընդհ. քննիչ անտառաց Շքոտրայի:— Գասթամուռնի անտառաց ընդհ. քննիչ անուանած է Ջիւհտի Էֆէնտի, անտառաց ընդհ. քննիչ Ագրիանուպօլսոյ:

Ասիւնաճ Եւ պասուսուսաճ. — Սալիսէի աստիճան տրուեցաւ Ամասիոյ Լատիգ գաւառին գալմազամ Ահմէտ Բէշիտ Էֆէնտի:

— Վեհ. Սուլթանին հրամանաւ՝ Օսմանեան կայսրութեան պատմութեան պատրաստութիւնը յանձնուեցաւ Մուալլիմ Նաճի Էֆէնտիի «Պատմութեան օսմանեան կայսերական գերդաստանին» (Թարիխ Նիւվիսը Ալաքիմի Ալ Օսման) տիտղոսով: Այս պաշտօնն ու տիտղոսը պիտի ունենան նաեւ Նաճի Էֆէնտիի որդիք, եթէ առ այդ արժանաւորութիւն ցոյց տան: Այս առթիւ Գ. կարգի Մէճիտիյէ պատուանշան շնորհուած է Նաճի Էֆէնտիի:

— Աքեաէն կը գրեն առ Թարիգ թէ տեղւոյն կառավարիչ Սատրգ փաշա տեղեկանալով որ բողբոսականաց կողմէ ինը վարժարաններ բացուան են առանց արտօնութեան, թէ այդ վարժարանաց մէջ վնասակար գրքեր կարգացնել կը տրուին և թէ այդ վարժարանաց բացուած տեղերը միայն հինգ-տասը բողբոսական ընտանիքներ կը գտնուին, ծանուցած է որոյ որ անկ է փակել այդ վարժարանները:

— Թագալիմի Վեգայի մէջ կը կարգամք հետեւեալները:

Թասֆիյէի արժէթովոց համար Նախարարաց Խորհուրդն հետեւեալ որոշումները տուած է, որք վաւերացած են կայս. Իրատով:

Թասֆիյէի արժէթովոց համար՝ պարտուց և պահանջներու փոխարէն ամբողջութեամբ ընդունուելու պայմանաժամն, որ աւարտած էր, երկարած է մինչև ներկայ ելմտական 1307 տարւոյ փետրվարի վերջը: Թասֆիյէի արժէթովոց որոշմանը երկու երկրակալ ելմտական Գանձուն պահանջից համար, պարտատեարք յետ այսորիկ սղատ պիտի լինին նոյն պայմանաժամուն մէջ իրենց պարտքը վճարել կամ Թասֆիյէի արժէթովով և կամ իւրաքանչիւր հարկւր զրուշի փոխարէն 25 զրուշ վճարելով: Այդ պարտատեարք երբ փափաքին Թասֆիյէի արժէթովով վճարել իրենց պարտքը, այդ արժէթովով պարտատեարք կողմէ ստորագրուելէ յետոյ պիտի ընդունուին: Այդ կերպիւ ստորագրեալ և ընդունուած արժէթովով երբ ելմտական Գանձուն յանձնուին, Թասֆիյէի արժէթովոց յանձնաժողովին կողմէ զատ զատ պիտի քննուին և եթէ կեղծեր գտնուին, պիտի վերադարձուին իրենց տեարք:

— Յաւաջադոյն ծանուցուեցաւ թէ դրամ փող տուող ու առնող, փոխանակադիր ծախող ու առնող և այդ կարգի յանձնակատարութիւններ ընող բոլիցաճիւններն, կայս. հրամանի մը համաձայն, արտօնագիր պիտի ստանան Առեւտրական նախարարութենէն և թէ ասոնց գործերը պիտի կարգադրէ սեղանաւորաց արհեստագետին նախագահութեամբ կազմեալ մարմին մը: Արդ, այս տնօրինութիւն կը վերաբերի միայն դրամ փոխ տրուող ու առնող բոլիցաճիւններուն և ոչ թէ վաճառականաց, միջնորդներու ու յանձնակա-

տարներու, որք ըստ առաջնոյն իրենց արհեստագետներէն կախումն ունին և կը վճարեն այն տարեկան տուրքն, որ նշանակուած է կայս. Իրատով վաւերացեալ արհեստական տրոց սակագնոյն մէջ:

— Երզնկայի Բէգաշիյէ գաւառակին Գապի գիւղն երկրաշարժներու պատճառաւ անբնակելի դարձած լինելով, որոշուած է այդ գիւղն արդէն որոշուած տեղն հաստատել և առ այդ հարկ եղած 55,000 զրուշի ծախքն անցունել ներկայ 1307 տարւոյ ելմտացոյցին մէջ:

— Անցեալ 1306 տարւոյն Վճռաբեկ ատենի առաջին ընդհանուր դատախազութեան յանձնուած են 14,392 գրութիւնք որոց մէջ կան 2,905 հատ՝ 1305 տարիէն փոխանցեալ: Այդ գրութեանց 12,560ին օրինական գործողութիւնք կատարուելով, 1832ը փոխանցուած են 1307 տարւոյն:

1306 տարւոյն մէջ Պոլսոյ վերաքննիչ ատենի ընդհանուր դատախազութիւնը՝ 1305 տարիէն մնացածներն ալ հաշուելով, ընդամենը 8907 գրութիւններ ստացած է, որոց 8814ին օրինական գործողութիւնք կատարուած և մնացեալ 93ն, որք տարւոյն վերջերը հասած են, փոխանցուած են 1307 տարւոյն:

— Քաղաքագետ Վսեմ. Բըտփան փաշային Վէգիւթեան աստիճան շնորհող կայսերական Մէնշուրի ընթերցումն երկուշարթի օր հանդիսաւորապէս տեղի ունեցաւ Ն. Վսեմութեան բնակարանին մէջ ի Բերա:

— Քաղաքային ու զինուորական երկերկու պաշտօնեայք պիտի զրկուին ի Սուրիա, քննուած համար տեղւոյն կառավարական պաշտօնէից և ժողովրդեան միջև ծագած անհամաձայնութիւնը:

— Տրապիզոնի կուսակալն հեռագրած է թէ Կէօրէլէ գաւառակին մէջ ասպատակող աւազակներէ հիւսէյին օղլու Իպրահիմ և տղան Էօմէր ձերբակալուած են, և թէ միւսներն ևս կը հալածուին:

— Երեքշարթի օրէն ի վեր, հացագործներու փուռին մէջ պատրաստուած հացը 50 և սիւնիսիներու փուռին մէջ պատրաստուած հացը 40 փարայի կը վաճառուի:

— Վեհ. Սուլթանը հրամայած է որ Իսլամ կանայք միւտ քօղարկեալ լինին:

— Թագալիմի Վեգայի մէջ կը կարգամք հետեւեալ չրջարեականը որ Բարձր. Մեծ-Եալարքոսին կողմէ ուղղուած է ամէն կողմ, և որ կը կրէ 21 մարտ 1307 (23 չապան 1308) թուականը:

«Յունաց և Հայոց Պատրիարքարաններուն կայս. Պէրաթով ունեցած կրօնական առանձնաշնորհմանց հաստատման համար Նախարարաց Խորհուրդոյ կողմէ ընդունուած և կայս. Իրատով վաւերացեալ որոշմանը հաղորդուած էին 23 ձէմաղի իւլիսըր և 21 Շապան 1308 թուական երկու չրջարեականներով:

«Արդ, այդ որոշումներէն անոնք, որք կը վերաբերին կրօնականներու՝ քաղաքային ու պատժական խնդրոց առթիւ կոչուելուն, հարցաքննուելուն, վար զրուելուն, ի հարկին երդում ընելուն և պատկազրութենէ ու պըսակի լուծումէ ծագած պարէնի դատերու, բնականաբար գործադրելի են նաեւ ուրիշ ոչ մահմետական հասարակութեանց համար եւս, հետեւաբար այդ կարգի պարագայից մէջ պէտք է վերադրեալ որոշմանց համաձայն պէտք եղածն ի գործ դնել:

«Այս առթիւ հարկ եղածը գրուած է որոց որ անկ է:»

— Կայս. կառավարութիւնը վաւերացուցած է Տ. Եհրասիմոս Սրբազանի ընտրութիւնն ի Պատրիարքութիւն Յունաց Երուսաղէմի:

— Ներկայ Բամազան ամսոյ մէջ դատարանք միայն երկուշարթի, հինգշարթի և չաթթ օրերը բաց պիտի լինին:

— Պոլսոյ Ապահովութեան Մնտուկին՝ փոխառութեան մը փոխարէն իրրեւ աւանդ թողուելիք միւլք կալուածոց համար այսուհետեւ տարին % 8 տոկոս պիտի տրուի և փոխ տրուելիք գումարն ալ պիտի համապատասխանէ գրաւի դրուած կալուածին արժէքին կիսոյն:

— Սկիւտարէն ի Գատըքիւղ Թրամուէյի գիծ մը շինելու մենաշնորհ խնդրուած է:

— Երեքշարթի օր սկսաւ ոստիկանաց աւանդուելիք Պատժական ու Պատժական Դատաւարութեան օրինաց դատախազութիւնն: Ուսուցիչ կարգուած է փաստաբան Մանիաս-զատէ Բէֆիգ պէյն: Այս դասեր պիտի աւանդուին 40 ոստիկանաց:

— Ելմտական նախարարութիւնը նորանոր հէվալէներ քաշեց գաւառաց անտուկներու վրայ, արեւելեան երկաթուղեաց շինութեան ընկերութեան կայս. կառավարութենէն ունեցած պահանջից մնացորդ հաշիւը կարգադրելու համար:

— Վեհ. Սուլթանը հրամայած է տուկերու, անասնոց և տեղական տարազագործութեան համար մնայուն ցուցահանդէս մը կազմակերպել: Առ այս յանձնաժողով մը կազմուած է՝ Առեւտրական և Հանրօգուտ շինութեանց նախարար Վսեմ. Բաիֆ փաշայի նախագահութեամբ, անդամք են երկրագործական Դրամատան տնօրէն Վսեմ. Միքայէլ Էֆ փորթուգալ, երկրագործական տնօրէնի փոխանորդ գեր-գնդապետ Մէհմէտ Ալի պէյ և կամրոց ու խճուղեաց տնօրէնի օգնական Գէորգ Էֆէնտի Արալանեան:

— Օսմ. առեւտրական թանգարանի մը հաստատման և չահագործման արտօնութիւն շնորհուած է Ալէքսանդրիտի Սրիւրաքի Էֆ. և Մուսթաֆա Շէֆքի պէյի: Անանուն ընկերութիւն մը պիտի կազմուի որ թանգարանի զրութեան համաձայն ապրանք վրայ կանխավճարներ պիտի ընէ, գործիներ և մեքենայներ պիտի հայթայթէ կարօտ արհեստագործաց՝ օրինական երաշխաւորութենէ ետք, և ի հարկին պարբերական ցուցահանդէսներ պիտի կազմակերպէ:

— Արգարութեան նախարարութեան յանձնաժողովն խորհրդակցութիւններ կը կատարէ՝ գաւառներու Արգարութեան պաշտօնատանց բարենորոգման մասին:

— Նիկիոմիդիա-Էնկիւրիի երկաթուղոյ գծին շինութիւնք թէ և մինչև Բիւրլի և աւելի յառաջ տարուած են, սակայն անկից անդին հինգ քիլոմէթրի չափ տեղ ապառաժուտ լինելով՝ ճամբայ շինելն անկարելի եղած և հարկ տեսնուած է 12 հատ փապուղիներ շինել, որոց իւրաքանչիւրը 100, 200, կամ 400 մէդր երկայնութիւն պիտի ունենայ: Շինութիւնք սկսած են:

— Կայս. Իրատէ մը հրամայած է կոյրերու յատուկ վարժարան մը բանալ ի Պոլիս, Խուլ-համբերու վարժարանի շէնքին մէջ:

— Իզմիրէն 16 քիլոմէթր հեռու, Իքի-Քարտաշար կոչուած լեռներուն վրայ Պուր-նապատցի չորս պարտիզպանաց դիակները գտնուած են սոսկալի կերպով այրուած:

